

Om lapparnes tideräkning.

Bland de otaliga kulturimpulser, som lapparne mottagit från de dem omgifvande folken, intages ett icke obetydande rum af det inflytande, som dessa folk utöfvat på lapparne i afseende på omgestaltande och utbildande af deras tideräkning. Den tideräkning, som lapparne en gång i forntiden mottogo i arf från sitt stamfolk, kunna vi visserligen icke ens med den ringaste grad af säkerhet rekonstruera. Troligen har den samma dock varit föga utvecklad och detaljerad. Ett år har man tydligen känt till, och detta år har man kanske förstått att indela i månader, men man får naturligtvis icke tänka sig, att lapparne så noga vetat, hur många dagar detta år eller ens dessa månader innehöllo — det veta många lappar icke ens nu med full säkerhet. Gifvet är, att man för årstiderna haft namn och likaså för begreppen dag och natt, morgon och afton o. dyl. Huru vida begreppet vecka varit känt, synes vara osäkert; åtminstone är namnet lånadt från skandinaverna. Begreppet timme var obekant, likaså naturligtvis de ännu mindre tidsafdelningarna, minut och sekund.

I följande framställning skola vi i detalj genomgå dessa frågor äfvensom söka visa, huruledes tideräkningen hos lapparne ifrån

denna ringa och primitiva början utvecklat sig till hvad den nu är.

För begreppet år finner man hos lapparne tvänne namn: längst i söder, från och med de sydligaste dialekterna i Dalarna, Härjedalen och omkring Rörås till och med Pite lappmark (Arjeplog) ett ord *jāpe*, *jāhpe* o. s. v. (med något olika uttal i olika dialekter), i de öfriga, nordligare dialekterna åter (likväl äfven i Arjeplog och ? Malå) ett ord *jakke*, *jahkē* o. s. v. (med olika uttal i olika dialekter; på Kolahalfön heter det till och med *jikke*, vid Enare träsk *ihe*).¹ Det senare ordet hör etymologiskt till sammans med det finska *ikä*, ålder, och med flere ord för »år» i andra besläktade språk (mordvinska *ie*, *i*; tscheremissiska *i*; ungerska *év*); ordet *jāpe* åter synes ej ha några släktingar i andra språk, tillhörande samma språkfamilj. Med år menade lapparne troligen en tidsperiod, bestående af de fyra årstiderna; någon uppfattning af begreppen solår och månår och af skilnaden mellan dessa kan man naturligtvis icke förutsätta hos dem. Med hvilken dag året i forntiden ansågs taga sin början, kunna vi numera icke afgöra; i senare tid börjades det med den första januari såsom hos skandinaverna.² Skottåret ha lapparne lärt känna af skandinaverna³ och finnarne; det kallas på lapska *nacketem jappi*⁴, *saskad jape*⁵, *saskad-jake*⁶, *skiwtajape*⁷,

¹ Vid skrifvandet af de lapska orden har här då och då måst begagnas litet egenomliga typer: ett vågrätt streck öfver en vokal betyder sålunda, att den samma är lång; ett ^e betyder ett mycket kort *e*; *ð* = *th* i engelska *that*, *this*; *g'* = *g* i tyska *sagen*; *ë* = ett nära *i* stående *e*; *u* uttalas som det tyska *u*.

² Den äldsta underrättelsen härom träffas i GRAANS *Beskrifning öfver Lappland*, manuskript från 1672.

³ TORNÆUS, *Beskrifning Öfver Tornå och Kemi Lappmarker*, Stockholm 1772, s. 31 o. f., säger t. ex.: »Jag hafver ock undervist dem veta *Annum bissextilem* (Skott-År), som sker hvar Fjerde År».

⁴ Hos GRAAN; af *nakketet*, skjuta på, stöta fram.

⁵ LINDAHL et ÖHRLING: *Lexicon lapponicum*, Stockholm 1780, s. 395; af *sasket* »hoppa med båda fötterna tillika» (d. v. s. hoppa jämfota).

⁶ I de nuvarande svensklapska almanackorna och i HÖGSTRÖMS *Beskrifning Öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker*. Stockholm 1746. S. 170.

⁷ LINDAHL et ÖHRLING: *anf. arb.*, s. 412; *skiwta* tyckes komma af sv. *skjuta*.

*sviktajakke*¹, *skuöhttejakke*, *skütajahkke*, *skurtajahkkē*², *gargadusjakke* eller *garggasjakke*³.

Årstiderna ha rent lapska namn: (lulelapska) *talēvē*, vinter; *kitā*, vår; *kiessē*, sommar; *tjaktja*, höst. Man hör äfven sådana samman-satta benämningar för delar af årstider som *kitā-talēvē*, vårvintern; *tjaktja-kiessē*, sensommarn.

Namnet för *månad* är i lapskan i en mycket aflägsen forntid lånadt ur skandinavernas språk; det heter (norsklapska) *manno*, (lulelapska) *männū* och härstammar från en »urnordisk» form *mānō*, ur hvilken svenska *måne*, isländska *máni* o. s. v. utgått.⁴ Hos LEEM (och efter honom STOCKFLETH) förekommer en ordform *mannod*, i hvilken vi återfinna det *d*, som förekommer i isl. *mánoðr* m. m. Äfven månen benämnes numera i de flesta dialekterna med samma lånade ord *manno*; endast i de allra sydligaste finner man ett ord *aske*, hvilket synes ha varit det ursprungliga lapska namnet på månen (i FIELSTRÖMS *Dictionarium* begagnas detta ord till och med såsom namn för *månad*).

De olika månadernas namn äro i olika dialekter och i olika källor betydligt skiftande. Vi anföra dem här i den form, i hvilken de förekomma i

I. FIELSTRÖM: *Dictionarium Sueco-Lapponicum*. Stockholm 1738. (Sydlapska.)

II. HÖGSTRÖM: *Beskrifning Öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker*. Stockholm 1746. (Det sydlapska skriftspråket.)

III. HÖGSTRÖM: *Katekismus*. (På lapska; innehåller i slutet äfven en kalender; enligt en upplaga, tryckt i Hernösand 1805; sydlapskt skriftspråk.)

IV. LINDAHL et ÖHRLING: *Lexicon lapponicum*. Stockholm 1780. (Sydlapskt skriftspråk.)

¹ Svensklapskt enligt STOCKFLETH, *Norsk-lappisk Ordbog*, Kristiania 1852, s. 602; betydelse okänd.

² De tre senaste formerna äro norsklapska och enligt QVIGSTAD, *Nordische Lehnwörter im Lappischen*, Kristiania 1893, s. 301, lånade ur norska *skotår*, *skutår*.

³ Norsklapska former, lånade ur finska *karkaus-vuosi*, skottår.

⁴ Det urnordiska språket är det enhetliga språk, ur hvilket de nuvarande nordiska språken utgått, och hvilket talades före omkring 700 år efter Kristi födelse.

V. *Den lapska almanackan för år 1885.* (Sydlapskt skriftspråk.)

VI. HALÁSZ: *Svéd-lapp nyelv VI.* Budapest 1896. (Dialekten i Folden, Norge = lulelapska.)

VII. LEEM: *En Lappesk Nomenclator.* Trondhjem 1756. (Porsangerdialekt.)

VIII. STOCKFLETH: *Norsk-lappisk Ordbog.* Kristiania 1852. (Norsklapskt skriftspråk.)

IX. FRIIS: *Ordbog over det lappiske Sprog.* Kristiania 1887. (Norsklapskt skriftspråk.)

X. GENETZ: *Wörterbuch der Kolalappischen Dialekte.* Helsingfors 1891. (Rysklapska.)

Januari heter i I *äddejacke*, II *odde peiwe*, III *åddå mano*, V *åddå jake mano*, VI *otō männu*, VII *oðða-beive-manod*, VIII *oððajag'e bæive mannod*.

Februari: II *kuowa manno*, III, IV, V *kuowa mano*, IV *kuowa*, VII *guova-manod*, VIII *gorvamannod*, IX *guovva-manno*, X *njuktj-männa*.

Mars: I *niuktzie*, II, III *njuktja*, IV, V *njuktja mano*, VI *maräs männu*, VII *niuvzhia-manod*, VIII *njuftjmannod*, IX *njuktja-männo*, X *vjrttje-männa*.

April: I *hwärtie*, II *worakis*, III *wuoratje*, IV *wuoratjis mano*, V *wuoratjes mano*, VI *vuoratjis-männū*, VII *vuoratzh-manod*, VIII *vuorasj mannod*, IX *vuorasj-männo*, X *tsuvngys*.

Maj: I *garrtzogneles*, II *tsobmos*, *gartsogneles*, III *morbmes*, IV *qweddet mano*, V *morbmes mano*, VII *zaangos*, VIII *tsongos*, IX *tsuongos-*, *tsuonjos-*, *tjudno-männo*, X *vjze-männa*.

Juni: I, II *salgit*, II *morbmes*, III *petse*, V *petse mano*, VI *kaska-käs-männū*, VII *miesse-manod*, VIII *miessemannod*, IX *miesse-*, *moarmës-männo*, X *kiesse-männa*.

Juli: I *snalkie*, II *petje*, III *sniltja*, V *sniltja mano*, VII *snjilzhia-manod*, VIII *sniltjamannod*, IX *snjilttja-*, *niltja-männo*.

Augusti: I *snalgie*, II *snelkja*, III *pårke*, IV *pårge*, V *pårke mano*, VII *gassa-borge*, VIII *borggemannod*, *gassaborgge*, IX *borgge-manno*.

September: I *gålko*, II *porke*, III, IV, V *rakad (mano)*, VII *ruoðked-manod*, VIII *ruoðkid mannod*, IX *ruoðkëd-männo*. Därjämte

hos LINDER i *Läsning för folket*, 16:de årg., s. 346: *kassapårge* (sydlapska skriftspråket).

Oktober: I *rackat*, II *rakat*, III, IV *kålko* (*mano*), V *kolko mano*, LINDER *rakad*, VII *ragad*, VIII *rag'ad mannod*, IX *rag'ad manno*, X *tjaktj-männa*.

November: I *gålgo*, II *gålko*, III, V *passates mano*, LINDER *kålko*, VII *golgo*, VIII, IX *golggo-manno*, VIII *golggom*.

December: I *bisatz*, II *passatis manno*, *jaulo-manno*, III, IV, V *joula-mano*, IV *passates (mano)*, VII *passatas*, VIII *bassates manno*, IX *bassatas*.¹

Vid genomläsandet af denna förteckning frapperas man ovilkorligen af den omständigheten, att så många af dessa namn enligt olika källor beteckna olika månader. Vid närmare undersökning finner man då vidare, att samma namn likväl icke kan beteckna andra månader än sådana, som följa omedelbart på hvar andra; sålunda betyder *njuktja* o. s. v. i X februari, men i I—V, VII—IX mars; *vuoratjis* o. s. v. i X mars, men i I—IX april; *tsuongos* o. s. v. i X april, men i I, II, VII—IX maj; »kalf»-månaden (jfr nedan) är i III—V, X maj, men i II, VII—IX juni; *petse* o. s. v. är i III, V juni, men i II juli; *sniltja* o. s. v. i I, III—IX juli, i I, II augusti; *borgge*, *gassaborgge* o. s. v. i III—IX augusti, i II och hos LINDER september; *rakad* o. s. v. i III—V september, i I, II, VII—IX och hos LINDER oktober; *kålko* o. s. v. i (I september, hvilket troligen är felaktigt) III—V oktober, i I, II, VII—IX och hos LINDER november; *passates* o. s. v. i III, V november, men i I, II, IV, VII—IX december. Huru skall nu denna egendomliga och påfallande osäkerhet i namngifningen förklaras?

Förklaringen ligger säkerligen däruti, att de tidsperioder, som åsyftas med de lapska månadsnamnen, icke fullt öfverensstämma (eller kanske rättare sagdt öfverensstämde) med våra månader. Såsom bevis härför må först anföras den erfarenhet, som författaren af denna uppsats gjorde i Gellivare år 1895, då han skulle upp-

¹ Därjämte förekomma här och där de internationela namnen januari, februari, mars o. s. v. GRAANS gamla handskrifna beskrifning öfver Lappland säger, att lapparne icke känna till andra månadsnamn än dessa internationela, hvilket tydligen är oriktigt.

teckna de lapska månadsnamnen efter diktamen af en medelålders lappkvinna vid namn ASSA MICKELSDOTTER VILTOK. På tillfrågan förklarade hon upprepade gånger, att månaderna i året naturligtvis voro tolf till antalet; men då hon räknade upp dem på lapska, nämde hon *tretton* namn, af hvilka hon icke på något vilkor ville utesluta något, och angående hvilkas inbördes ordning hon var fullkomligt säker. Dessa namn voro:

- I. *otō jakē mǎnnū.*
- II. *kuöva-mǎnnū.*
- III. *snjuhtja-m.*
- IV. *vuöratjis-m.*
- V. *moarmēs-m.*
- VI. *pietsē-m.*
- VII. *porkē-m.*
- VIII. *snjiltja-m.*
- IX. *mieska-m.*
- X. *rakāt-m.*
- XI. *kolkü-m.*
- XII. *pasātis-m.*
- XIII. *joula-m.*

Hennes år bestod altså i själfva verket af tretton månårs-månader, hvar och en bestående af fyra veckor, d. v. s. den ungefärliga tiden mellan tvänne fullmånar.

Äfven i en tryckt källa finner man omtaladt, att lapparne en gång räknat tretton månader på året, nämligen hos HÖGSTRÖM, anf. arbete, s. 168: för att hålla reda på tideräkningen »hjelpa de sig fram med Runstafvar eller *Rime*, dem de bruka för Almanach, som äro på det sättet gjorde, som de uti vår Svenska landsbygd för detta öfver alt brukelige. De äro mäst skurne på sju stycken tunna bräder eller Renshorn, dock så, at det sjunde är allenast på ena sida påskrifvit: och emedan på hvar sida af bräderna äro mäst fyra veckor, som de kalla en månad, så blir efter deras räkning 13 månader i året. Få har jag sedt utskurne på käppar.»

Äfven från flere andra i de nordliga delarna af Europa och Asien boende folk är samma indelning af året bekant. SCHIEFNER:

Mélanges Russes, III, s. 307 o. f. (St Petersburg 1856—59), anför denna sed från tschuvasserna, ostjakerna, jenisei-ostjakerna, de minusinska tatarerna, karagasserna, burjäterna och finnarne, och AHLQVIST, samma arbete, s. 626 och s. 632 o. f., från konda-vogulerna, sosva-vogulerna och ostjakerna. Jag tvekar altså icke att antaga, att också det gamla lapska året bestod af tretton månader, hvilken indelning nu så småningom utträngts af den hos de civiliserade folken vanliga, likväl icke så fullständigt, att icke ännu i dag tydliga spår af den samma kunna anträffas.

Vid en indelning af året i tretton månader skulle dessa månader komma att motsvara följande perioder af vår tidsindelning:

- I. 1—28 jan.
- II. 29 jan.—25 febr.
- III. 26 febr.—25 mars.
- IV. 26 mars—22 april.
- V. 23 april—20 maj.
- VI. 21 maj—17 juni.
- VII. 18 juni—15 juli.
- VIII. 16 juli—12 aug.
- IX. 13 aug.—9 sept.
- X. 10 sept.—7 okt.
- XI. 8 okt.—4 nov.
- XII. 5 nov.—2 dec.
- XIII. 3—31 dec.

Det är altså tydligt, att man särskildt vid de mellersta månaderna kan vänta sig vacklan vid öfverflyttandet af de gamla månadsnamnen på månaderna i det nya tolfmånadersåret, enär ju särskildt dessa mellersta månader äro sammansatta af ungefär lika stora delar af månader i det enligt det motsatta systemet indelade året. Vid en närmare undersökning finner man också, att så i verkligheten är förhållandet, åtminstone i början af året. Namnen på januari, februari, mars och april äro nämligen öfveralt de samma, endast i X ha de tre sistnämnda blifvit förryckta från sina platser. I slutet af året är förhållandet likväl egendomligt nog icke det samma; att namnet *passates* o. s. v. begagnas både för november

och december, torde emellertid kunna förklaras så, att namnet egentligen härleder sig från adventsveckan, hvilken ju ligger på gränsen mellan båda månaderna.

De lapska namnen på månaderna kunna på svenska öfversättas på följande sätt:

Januari, *nyårsmånaden* (*ådde* o. s. v., ny, *jacke* o. s. v., år, *peiwe* o. s. v., dag; altså t. ex. VIII egentligen nyårsdagsmånad).

Februari, *göjemånaden* (*kuowa manno* o. s. v. är lånadt från de gamla skandinaverna: isl. *gói*; X se mars).

Mars, *svanmånaden*; då ankommer nämligen svanen, *njuktja* (VI *marās mānnu* synes vara lånadt ur de nordiska språkens *mars*; X se april).

April, *kråkmånaden*, efter kråkan, *vuoratjis*, som då anländer till Lappland (X se maj).

Maj, *skarmånaden* eller *kalfmånaden*, *kalfningsmånaden*; under denna tid är nämligen snön betäckt med en mycket hård skare (norsklapska *tsuōngo*, *tsuōmmo*, *tsuomo*, *tjuōnjo*, *tjuono* betyder enligt IX »Skare, haard Sneskorpe efter Töveir og Kulde»; *garr* i I, II = *garra* o. s. v., hård; HÖGSTRÖM och LINDER härleda namnet *tsobmos* ur *tsuobbo*, groda, och SCHIEFNER ur *tjämk*, gädda, hvilka förklaringsförsök äro omöjliga; samma dom måste äfven drabba LINDERS öfversättning »fiskköttmånaden» och hans öfversättning af *gartsogneles* med »parningsmånaden» eller till och med »lommens parningsmånad»). Namnet »kalfmånaden» (*morbme* o. s. v., kalf, enligt IV häst-föl; *vjze*, kalf) eller »kalfningsmånaden» (icke »fiskleksmånad», såsom SCHIEFNER öfversätter det; IV *meseb qweddet*, kalfva) härleder sig däraf, att renkornas kalfning inträffar »omkring medlet af maj» (v. DÜBEN: *Lappland*, s. 64; »i slutet af Maj eller början af Juni», LILLJEBORG: *Sveriges och Norges Däggdjur*, s. 846; »i Maj eller början af Juni», SVEN NILSSON: *Skandinavisk Fauna*, I, s. 508).

Juni, *kalfmånaden* (II, VII—IX; *miesse* renkalf), *tallmånaden* (III, V; emedan tallen då löper, safvar), *sofvelmånaden* (? , I, II, jfr IV *salg*, lulelapska *saleka* »kött- och fettstycken, som läggas i soppa och välling som sofvel»; enligt LINDER skall månaden heta så, emedan »Renen då åtkommer renmossan på bar mark och börjar

taga hull»), *sommarmånaden* (X; väl efter det finska namnet *kesäkuu* id.) eller *midssommarsmånaden* (VI; väl efter svenskan, där detta namn förr varit vanligt). STOCKFLETHS (och efter honom GRIMMS och SCHIEFNERS) svensklapska *pesemanot* är fel för *petse*.

Juli, *månaden*, då *renens hårfällning är fullbordad* (ett skinn är *sniltja*, då hela den gamla hårfällen bortfallit, och altså hårömsningen fullbordats; den nya hårfällen är då ännu tämligen tunn; *sniltja* betyder sålunda icke hårlös, såsom LINDER och DÜBEN öfversätta det); II *tallmånaden*.

Augusti, *månaden*, då *renens nya hårfäll är fullt utvuxen* (då renen är »fullhårig», *borgge*, eller »mycket, tjockt fullhårig», *gassa-borgge*); I, II *månaden*, då *renens hårfällning är fullbordad*.

September, *brunstmånaden* (renens brunsttid infaller i »sista veckan af september och första veckan af oktober», DÜBEN: anf. arbete, s. 64; vildrenens brunsttid börjar omkring medlet af september och fortfar till slutet af oktober, LILLJEBORG: anf. arbete, s. 846; »slutet af September och början af Oktober», SVEN NILSSON: anf. arbete, I, s. 508); I månaden, då *rentjurarne äro kraftlösa* (troligen orätt, jfr november); II, LINDER *månaden*, då *renens nya hårfäll är fullt utvuxen*; namnet *vuõkked-männo* o. s. v. i VII—IX är af obekant betydelse, möjligen sammanhänger det med det norsklapska *vuõket* »faa hvide Pletter (om Jern, som tages glödende ud af Ilden)» och skulle i så fall kanske betyda »månaden, då den första snön fläckvis visar sig på marken» (SCHIEFNER tror, att det möjligen kunde sammanhånga med *vuõđo*, grund, och att det »könnte seinen Namen von einem frühern Jahresanfang haben», hvilket är språkligt alldeles omöjligt).

Oktober, *månaden*, då *rentjurarne äro kraftlösa* (efter brunsttiden; III, IV, V); *brunstmånaden*; X *höstmånaden* (jfr finska *syyskuu*, höstmånaden, september).

November, *adventsmånaden* (*passates wakko* har enligt IV betydt »den första veckan i december», d. v. s. adventsveckan, och *pasätis* eller *pasätis ailēkis* betyder än i dag i Lule lappmark advents-söndagen¹; troligen sammanhänger ordet med *passe*, helig, och betyder

¹ Jfr likväl nedan veckan nr 46.

i så fall helgelse); *månaden, då rentjurarne äro kraftlösa* (I, II, LINDER, VII—IX).

December, *julmånaden; adventsmånaden.*

Äfven de i Gellivare upptecknade namnen på månaderna i trettonmånadersåret få i denna förteckning sin förklaring. Endast namnet på den nionde månaden *mieska-männū* har ännu icke blifvit afhandladt; det betyder *rötmånaden, den ruttna månaden*.¹ Samma namn förekommer äfven i III i formen *mieska mano* och i IV såsom *mäska mano*, men är här icke namn på någon särskild månad, utan endast på den tidrymd, som på svenska kallas rötmånaden (22 juli—22 aug.). Hos den person, efter hvilken detta namn upptecknades i Gellivare, var likväl förhållandet helt annat; hos henne sammanföll det icke med någon del af föregående och efterföljande månad, utan utgjorde namn på en från de öfriga fullt begränsad månad. Att likväl namnet torde ha rönt inflytande från svenskan, är väl otvifvelaktigt.

Vår undersökning af de lapska månadsnamnen har visat, att flertalet af dem äro rent lapska. Ett inflytande från de nordiska, kristna (eller ännu hedniska) folken visar sig endast i namnen *göjemånaden, adventsmånaden och julmånaden*, kanske också i namnen *nyårsmånaden och rötmånaden*; endast öfver ett litet distrikt sträcker sig det nordiska namnet *midssommarsmånaden*. Inflytande från finnarne, knappast från de geografiskt mera fjärran stående skandinaverna, visar sig väl i de rysklapska namnen *sommarmånaden och höstmånaden* (hvilka namn finnarne likväl förmodligen i sin ordning upptagit från sina skandinaviska grannar). Men alla öfriga namn äro rent nationela och hänföra sig till epoker, som för naturmänniskan-nomaden äro i ett eller annat hänseende betydelsefulla, till den tid, då de båda tidigaste flyttfoglarna, svanen och kråkan, ankomma, till renens brunsttid, till den tid, då han fått sin nya hårbeklädnad, så att hans skinn duger till pelsar, o. s. v.

Man skulle kunna vara benägen att tro, att dessa nationela månadsnamn skulle mer eller mindre fullständigt öfverensstämma

¹ Det förklarades af ASSA VILTOK såsom »månaden, då gräset börjar ruttna (och vissna)».

med månadsnamnen hos andra nordeuropeiska och nordasiatiska folk, som lefva under ungefär samma förhållanden som lapparne, och som därför borde ha orsak att uppkalla sina månader efter vissa, för dem alla af betydelse varande epoker. Vid en undersökning af de af SCHIEFNER och AHLQVIST i *Mélanges Russes*, III, meddelade förteckningarna finner man emellertid, att så icke är fallet, utan att månadsnamnen i hög grad afvika från hvar andra hos olika folk och till och med hos olika grupper af samma folk. Det är då en ren tillfällighet, att t. ex. äfven ostjakerna ha en »kråkmånad» (anf. arb., s. 310) och två »skarmånader» (anf. arb., s. 632 o. f.) och jénissei-ostjakerna en »brunstmånad» (anf. arb., s. 312).

Huru vida begreppet **vecka** var känt af lapparne, innan de kommo i beröring med skandinaverna, är ovisst; namnet på veckan, norsklapska *vakko*, lulelapska *vahkkū* o. s. v., ha de åtminstone lånat från de nordiska språken. Endast hos de ryska lapparne förekommer ett annat namn, *niettel*, men detta härstammar från det ryska *nedjelja*.

Men äfven om begreppet vecka hos lapparne möjligen är senare inkommet, ha de i dess ställe sedermera omfattat det samma med desto större intresse, i det de till och med utbildat egna namn för de olika veckorna i året, en företeelse, som man icke torde återfinna hos något i geografiskt eller etnografiskt hänseende dem närstående folk. Såsom af nedanstående redogörelse framgår, ha de visserligen till största delen lånat namnen på veckorna från någon i de samma enligt den kristna kalendern förekommande märkligare dag, men icke så få af namnen äro likväl rent lapska, och i alla händelser är själfva namngifningsidén nationel.

I forna tider har, enligt de uppgifter jag fått af svenska lappar, hvarje vecka i året haft sitt namn; nu ha särskildt namnen på veckorna under vintern till största delen råkat i förgätenhet, men rörande sommarveckornas namn och inbördes ordning är man ännu allmänt på det klara, åtminstone inom Lule lappmark. I norska Finmarken tyckas de fortfarande vara i bruk här och där. Hos de ryska lapparne ha de väl knappast kunnat utveckla sig, åtmin-

stone icke med det utseende och i den ordning, som de ha hos de öfriga lapparne, enär ju den grekisk-ortodoxa kalendern är mycket olika den hos oss använda.

Intressant är att observera, att en del af de lapska namnen på veckor och enskilda dagar i året tydligen äro af finskt ursprung, jfr t. ex. nedan nr 1, 15, 18. Det finska inflytandet på lapparnes tideräkning kommer äfven att möta oss, då vi nedan skola behandla veckodagarnas namn, o. s. v.

I följande förteckning upptagas icke blott namnen på veckorna, utan äfven på de fasta festdagar eller andra dagar, som af en eller annan anledning uppmärksammas af lapparne och därför fått särskilda namn. Källorna för denna förteckning äro:

- A. HÖGSTRÖM: *Beskrifning* o. s. v., Stockholm 1746 (= II ofvan).
- B. HÖGSTRÖM: *Katekismus*. Hernösand 1805 (= III ofvan).
- C. OLAUS GRAAN: *Lapplands beskrifning*. Manuskript S. 165 i Uppsala universitetsbibliotek.
- c. *Varianter* ur idem. Manuskript D 63 i Kungl. biblioteket i Stockholm.
- D. NENSENS *samlingar*. Manuskript i Uppsala universitetsbibliotek.
- E. Lappkvinnan ASSA MICKELSDOTTER VILTOK i Gellivare.
- F. LINDAHL et ÖHRLING: *Lexicon lapponicum* (= IV).
- G. *Den lapska almanackan* (= V).
- H. STOCKFLETH: *Norsk-lappisk Ordbog* (= VIII).
- I. FRIIS: *Ordbog over det lappiske Sprog* (= IX).
- K. QVIGSTAD i *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, III, s. 97. Helsingfors 1888. (Koutokeino.)

I de för handen varande uppgifterna rörande de lapska veckonamnen råder här och där en icke ringa förvirring, hvilken omständighet naturligtvis härleder sig därur, att dessa namn börja falla i glömska. Till en del kan ju denna förvirring också förklaras därigenom, att samma vecka kallats på olika sätt på olika trakter.

- 1. Veckan 1—7 jan. Nyårsdagen heter A. *kautsad peiwe*, A., B., F., G. *kaktsad peiwe*, C. *kautsad päivi* (den åttonde dagen, d. v. s.

efter juldagen), H., I. oðða *jag'e bæivve* (nyårsdagen). **Trettondagen**, 6 jan.: C. *kollma konunga paivä*, c. *kolbma kununga päivi* (tre konungars dag; gammalt nordiskt namn); H. *bassegolmgonagasai bæivve* (Helligtrekongersdag); B. *loppats peive*, F. *låppas*, *låppates*, H. *loappa (bæivve)*, I. *loappasj (bæivve)* (från finska *loppiainen*); H. *gölmlog'ad bæivve* (trettonde dagen); E. *rähtäta-passē*, *rähtät-peivē* (från svenska trettondagen; *passē* = helg). Hela veckan kallas enligt A. *loppatie-wacko* och har altså fått sitt namn från trettondagen.

2. 8—14 jan. A. *Nutti*, *Knutti-wacko* (Knut). **Tjugonedagen**, Knut, 13 jan.: C. *tiugudaka* från svenskan.

3. 15—21 jan. A. *Heinrik-wacko* (Henrik, 19 jan.).

4. 22—28 jan. A. *Paval-wacko* (Paulus, 25 jan.). **Pauli dag**: B. *Pawal peive*, C. *Pavalismäszu* (Paulsmässan).

5. 29 jan.—4 febr. A. *Kintal wacko* efter kyndelsmässan, 2 febr.: B. *Kintal peive*, C. *Kilda Paivä* (c. -*päivi*), E. *kintal peivē*, F. *kilde*, *kildepeive*, *kintelpeive*, G. *kint. peive*, I. *gintalmæs-bæivve (gintal o. s. v., ljus)*.

6. 5—11 febr. Under denna tid infaller enligt B. midvintern: 8 febr. *Talwe quoutel* (midt i vintern).

7. 12—18 febr.

8. 19—25 febr. **Mattiasdagen**, 24 febr.: C. *Talvi Mattusz-mäszu* (vintermattiasmässan); denna dag utmärkes äfven särskildt i B.

9. 26 febr.—4 mars.

10. 5—11 mars.

11. 12—18 mars.

12. 19—25 mars. D. *Åddå Marje peive*, vårfrudagsveckan (»nya Mariedagen», M. enligt nya stilen); härmed torde i D. åsyftas denna vecka, möjligen dock nästa vecka, emedan *Åbme Marje peive* säges gå omedelbart före *Kess Idja*. **Marie bebådelsedag**, 25 mars: B. *Marie peive*, C. *Marie paivi*, F. *Marje-peive*, G. *Marja Peive* (Marie dag), I. *Marja-oappaladdam-bæivve* (Maria Bebudelses Dag).

13. 26 mars—1 april. D. *Åbme Marje peive* (»gamla Marie-dagen», M. enligt gamla stilen; denna är dock identisk med 6 april enligt nya stilen, hvadan detta namn i D. kanske hällre hör till

veckan nr 14, hälst som omedelbart på den samma skall följa *Kess Idja*.

14. 2—8 april. (Jfr föregående vecka.)

15. 9—15 april. A. *Suwija*, D. *Kess Idja*, »Sommar nätter Veckan», E. *Suvidja*. Tiburtii dag, 14 april: C. *Kiässiä*, c. *Kässiä*, I. *Suv-igja*, *Surja*, WIKLUND, *Lule-lappisches Wörterbuch*, Helsingfors 1896: *kēs-idja* (från norra delen af Jokkmokk, Lule lappmark = natten mellan 25 och 26 april, hvilket är lika med natten mellan 13 och 14 april enligt gamla stilen). Tiburtii dag är en stor bemärkelsedag hos lapparne, enär man brukar räkna våren från denna dag, hvilket äfven framgår af dess namn »sommarnatten»; detta namn har sedermera öfvergått på hela veckan. Dess motsats är *talvidja* o. s. v., den 14 oktober. Särskildt att observera är namnformen *suwija*, hvilken tydligen är lånad från finskan (*suvipäivä*, 14 april, »sommardagen», dial. i norra Sverge *suviyö*, »sommarnatten»), enär något ord *suvi* för »sommar» ej fins i lapskan, endast i finskan. Tiburtii dag är äfven en stor bemärkelsedag hos nordboarne; jfr t. ex. P. G. VISTRAND i *Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande* 1889. Stockholm 1891. S. 9.

16. 16—22 april. D. *Äbme Kess Idja*, »gamla sommarnatten», s. enligt gamla stilen; denna dag skulle dock egentligen infalla först i följande vecka, enär den är lika med den 26 april enligt nya stilen. E. *Kuösta-Kantä*, »frost-K.».

17. 23—29 april. D. *Stuor Kanta*, »stora K.»; enligt D. skulle första maj infalla i denna vecka. E. *Mangēp Kantä*, »senare K.».

18. 30 april—6 maj. D. *Uttja Kanta*, »lilla K.». E. *Ruössis vahkkū* (betydelse obekant, kanske dock härledt ur namnet för tredje maj; »då börjar kalfningen»). F. *Kanta wakko*. Första maj: C. *Kanta Päivi*, F. *kanta (peiwe)*; namnet tydligen kommet från det finska *kantta-pyhä*, *kanttaus-pyhä*, *kanttaus-päivä*, »gångdag, bönedag», *kantta-viikko*, *kanttaus-viikko*, »gångveckan, bönveckan (före Kristi himmelsfärdsdag)». Äfven i B. framhäfves denna dag särskildt. Korsmässa, 3 maj: C. *Ristismesso*, G. *Kruosmäso*, I. *Ruosmes*, öfversättning af det nordiska namnet.

19. 7—13 maj. D. *Russis Mässo*, jfr E. i föregående vecka. E. *Oapmē Erik*, *Stuör Erik*, »gamla, stora Erik»; detta namn borde väl hellre höra till veckan nr 22, i hvilken Eriksdagen enligt gamla stilen (= 30 maj) finnes, eller åtminstone till nr 21 (enär sådana veckonamn som »nya Olof» och »gamla Olof», »nya midsommar» och »gamla midsommar» o. s. v. alltid bruka följa omedelbart på hvar andra i de lapska veckoförteckningarna). Enligt LINDER, *Läsning för folket*, XV, s. 249, kallas »veckan efter Valborgsmässan» (1 maj) för *nammates wacko*, »den namnlösa veckan». 13 maj: F. *Åbme kanta* (gamla K.), »den förste Maji efter gamla stilen».

20. 14—20 maj. A. *Nammatus-wacko*, »den namnlösa veckan»; detta namn hör likväl kanske hellre till föregående vecka, enär nästa vecka i A. kallas *Eirik*, som väl egentligen borde höra hit. D. *Uttja Erik*, »lilla Erik», eller *Erik vakko*, »Ers Mess Veckan». E. *Ollē Erik*, »fullständiga Erik». Eriksdagen, 18 maj: C. *Erick Päivi*; utmärkes äfven särskildt i B.

21. 21—27 maj. A. *Eirik*; borde närmast höra till nr 20. D. *Åbme Erik*, »gamla Erik» (denna dag infaller dock rätteligen den 30 maj enligt nya stilen). E. inskjuter här tydligen oriktigt en vecka *Mäivā*, hvars nummer egentligen är 42; det riktiga namnet torde vara det på *Mäivā* följande *Urpaunus* (Urbanus, 25 maj).

22. 28 maj—3 juni. A. *Urbanus*; borde egentligen höra till nr 21. D. *Nammatebme* (»den namnlösa veckan»; »Gellivare *Njurgo*», hvilket är namn på fogeln svärta). E. *Mint-āhka*, obekant betydelse.

23. 4—10 juni. A. *Henrik* (ordningen mellan denna och följande vecka tyckes här ha blifvit omkastad, enär Henriksdagen enligt den gamla svenska kalendern först infaller den 18 juni). D. *Mangeb Nammatebme*, »den senare namnlösa veckan» (»Gellivare *Nammatebme*). E. *Eskil* (efter Eskilsdagen, som likvisst infaller först den 12 juni). 10 juni är enligt B. *kukkemus peiwe*, »den längsta dagen», hvilken uppgift kvarstår från den gamla stilens tid (10 juni g. st. = 22 juni n. st.).

24. 11—17 juni. A. *Eskil* (jfr föregående vecka). D. *Eskil*. E. *Heinariikka* (Henrik). Eskilsdagen, 12 juni: B. *Eskil*, C. *Eskillus*. Henriksdagen, 18 juni: C. *Hendrick Päivi*, c. *Hinrick päivi*.

25. 18—24 juni. A. *Mitsammar*. D. *Áddå Mittja Mara* (»nya midsommar», m. enligt nya stilen). E. *Mihttsamärvahkkü*. F. *Jounes-mässo*. K. *Oðða-mitsammar-vakko*. **Midsommardagen**, 24 juni: B. *Mitsammar peiwe*, C. *Johanmäszu*, *Mittsamar*, c. *Juffan Messo*, *Mittsamar*, F. *Jounes-mässo peiwe*, *Mitsommar* (-peiwe), *Mitsammar*, G. *Johan Mäss*.

D. inskjuter här en vecka *Ábme Mittja Mara*, likaså K. *boares-mitsammar-vakko*, m. enligt gamla stilen, hvilken dock borde sammanfalla med följande vecka.

26. 25 juni—1 juli. A. *Petar-wacko*. D. *Piettaris*. E. *Piehtärus*, -ris. K. *Biettar-vakko*. **Petrusdagen**, 29 juni: B. *Petar*, C. *Petaris-mäszu*.

27. 2—8 juli: A. *Kassa Marie wacko*. D. *Gasak*. E. *Käsak*. Namnet afledt ur *kasa* o. s. v., gås, emedan vildgässen rugga under denna vecka (A., D., F.). K. *loddelam-vakko* (lodde, fogel, labme, ruggning). **Marie besökelses dag**, 2 juli: B. *Mar. áppam peiwe*, C. *Kasa Mariæ Päivi*, F. *Kese* eller *gasa-marjepeiwe*, G. *Mar. Áp. P.* (áppam, besökande; kese, sommar).

28. 9—15 juli: A. *Kaska-kes-wacko*. D. *Kaska Kese* (som enligt honom felaktigt uppgifves vara identisk med »Qvinno Namsdags Veckan», d. v. s. vår »fruntimmersvecka»). E. *Kaska-kiessē*. K. *Gässeguow'dél-vakko*. Namnet betyder midsommar och härleder sig däraf, att vegetationen i fjällen vid denna tid står i sitt högsta flor. Om 12 juli säges i B., att *Mieska mano alga*, »rötmånaden börjar», hvilken uppgift kvarstår från den gamla stilens tid (12 juli g. st. = 24 juli n. st.). 13 juli: C. *Kasca Kässi*.

29. 16—22 juli: A., D. *Marget*. E. *Märkit*. K. *Margas-vakko* (Margaretadagen är den 20 juli). (Maria) **Magdalena**, 22 juli: C. *Marimäszo*.

30. 23—29 juli: A. *Jacob*. D. *Áddå Vuollis*, »nya Olof», O. efter nya stilen. E. *Vuöllis*. K. *Jagab-vakko*. **Jacobusdagen**, 25 juli: B. *Jakob*, C. *Jacusimäszu*, c. *Jacus Messo*. **Olofsdagen**, 29 juli: B. *Wuollis peiwe*, C. *Wuolismäszo*.

31. 30 juli—5 aug.: A. *Wollis*. B. *Ábme Vuollis* (Olof efter gamla stilen). E. *Nubbē Vuöllis*, »den andra Olof», syftande på att äfven den 3 aug. var helgad åt St Olof. K. *Vules-vakko*.

32. 6—12 aug.: A., D., E. *Lauras*. K. *Lawras-vakko*. **Larsdagen**, 10 aug.: B. *Lauras*; C. *Weahack*, med obekant betydelse.

33. 13—19 aug.: A. *Orjek-wacko*, D. *Årrek*, E. *Orēk*, K. *Varēt-vakko*; *orēk* o. s. v. betyder »tvåårig ren», och veckan kallas så, (A.) »emedan deras tuåriga Kalfvar begynna kallas *Årek*» vid denna tid.

34. 20—26 aug.: A. *Hobmelt* (nr 34 och 35 äro här tydligen omkastade). D. *Parrte*; E. *Parētē*; K. *Barde-bæi've-vakko*, kallas tydligen så efter **Bartolomeidagen**, 24 aug.: B. *Bartil peiwe*, C. *Bartipäivi*.

35. 27 aug.—2 sept.: A. *Perti* (jfr nr 34); D. *Hobmel*; E. *Hobmēl*; F. *Håbmēl (wakko)*; I. *Hobmel (vakko)*; QVIGSTAD: *Nordische Lehnwörter im Lappischen*, Kristiania 1893, s. 194: Koutokeino *hobmel-vahkko*. Ordet torde väl på något sätt sammanhöra med sv. *humle*, isl. *humli*, och skulle då ha afseende på den i september månad infallande humleskörden. QVIGSTAD, anf. arb., anmärker: »Es ist zu bemerken, dass unter den Tagen der schwedischen Runenkalender in Ehstland auch »humulhans» (eig. Hopfen-Hans) vorkommt; s. H. VENDELL, Laut- und Formenlehre der schwedischen Mundarten in Ormsö und Nuckö, p. 166»; jfr härvid, att Johannes döparens halshuggning infaller den 29 aug.

36. 3—9 sept.: A. *Marje*; D. *Maria Vakko*; E. *Marejē-vahkkū*; K. *Gi'l-de-mar'ja-vakko* kallas så efter Jungfru Marias födelsedag, **mormässa**, den 8 sept.: C. *Åriäck Mariæ Päivi* (hvad *åriäck* betyder, är obekant); G. *Mormässa*.

37. 10—16 sept.: A. *Päharis*; D. *Piharis*; E. *Pihāris*; K. *Biha-rista-vakko*, tydligen af det finska *pyhäristi*, »det heliga korset» (*ristinpäivä*, »korsdagen», kormässa, 3 maj och 14 sept.). **Kormässa**, 14 sept.: C. *Partipäivi* (måste väl vara någon sammanblandning med Bartolomeidagen, den 24 aug.); G. *Kruosmässa* (öfversättning af det nordiska namnet); I. *Ruosmes* hör väl äfven till denna dag och icke blott till 3 maj.

38. 17—23 sept.: A. *Mattus* (Matteus); D. *Åddā Mikkal* (»nya Mikaeli»; borde väl närmast höra till nästa vecka); enligt D. i Gellivare *Killde* (F., s. 145: »kilde saje, kilde kâte, kallas det rum, där Lapparne uppehålla sig den tiden, då renarne hafva sin spring-

tid, neml. i slutet af September och början af October månad»); E. *Māhtus*; K. *Mattes-mæssö-vakko*. **Matteusdagen**, 21 sept.: B. *Matheus peiwe*, C. *Hopmiel* (väl någon förblandning med veckan nr 35).

39. 24—30 sept.: A. *Mickel*; D. *Åbme Mikkal* (»gamla M.»; Mikaelidagen enligt gamla stilen är egentligen identisk med 11 okt. n. st.); E. *Mihkal*; K. *Mikkal-mæssö-vakko*. **Mikaelidagen**, 29 sept.: B. *Mikkal peiwe*; C. *Mickelsmäszo*, c. *Mickal Messo*. I G. kallas första söndagen i oktober för *Mikkal Peiwe*.

40. 1—7 okt.: A. *Pirgit wacko*; D. *Kålkok* (jfr namnet för oktober månad); E. *Pirkit* (med den folketymologiska tydningen, att bladen vid denna tid falla ifrån träden: *lasta pirkīt*); K. *Birgit-vakko*. **Birgittadagen**, 7 okt.: C. *Birgittpäivi*.

41. 8—14 okt.: A. *Dalwija*; D. *Talve Iija*; E. *Talvidja*, »vinternatten, vinternätterna»; F. *Talwa-peiwe-wakko*; K. *Dalve-idja-vakko*. Namnet hemtadt från **Calixtusdagen**, 14 okt.: C. *Tallviä*, c. *Talvijä*, som i den svenska kalendern är »den första dagen i vintertalet» och äfven på finska kallas *talvipäivä*, »vinterdagen»; då namnet på den 14 april, »sommarnatten», i vissa trakter var lånadt från finskan, ej direkt öfversatt från svenskan, låter det tänka sig, att äfven den 14 okt. på vissa håll fått sitt namn genom finskt inflytande.

42. 15—21 okt.: A. *Meiwa*; D. *Mājna*, hvilket namn enl. D. skall vara härledt ur ett (i ordböcker ej förekommande) verb *mäinat*, »bli fullhårig, då Ekorrarna blifva vackra»; hit torde väl äfven E. *Mäivä* höra, ehuru det af E. placerades som nr 21. K. *Oarre-vakko*, »ekorrveckan». **Ursuladagen**, 21 okt.: C. *Maiviä*, c. *Meiviä*, hvilket namn lapparne enligt C. icke kunna förklara på annat sätt, än att »Kiölden tillijka medh Snöen då aldeles tager öfwerhanden».

43. 22—28 okt.: A. *Simun*; D. *Simmon*; E. *Sipmūn* («*ko jauerē sipmūt alekā*, då sjön börjar tillfrysa»); K. *Simmon-vakko*. **Simon Judæ dag**, 28 okt.: B. *Simon Jud.*; C. *Simona*.

44. 29 okt.—4 nov.: A., D. *Helgo*; E. *Hälekū*; K. *Biha-mæssö-vakko* (finska *pyhä*, helig), namnet hemtadt från **allhelgonadag**, 1 nov.: B. K. *ailesi peiw.* (»alla heligas dag»); C. *Hälkämäszo*; E. *Hälekū-peievē*; G. *Kaik. Ail. P.* (= B.); H. *Buokbasi bæive* (»Allehelgensdag»).

45. 5—11 nov.: A. *Martus*, hemtadt från **Mårten Luthers dag**, 10 nov.: C. *Martass*.

46. 12—18 nov.: A. *Passatus*; D. *Passates* (som i förteckningen hos D. likväl följer omedelbart på nr 44). Enligt F. betyder emellertid *passates wakko* »den första veckan i december», och i Lule lappmark heter adventssöndagen *pasätis* (*ailēkis*), jfr ofvan s. 11; därjämte är *passates mano* o. s. v. ofta namn på december, ej på november månad, hvilket lättast förklaras därigenom, att den vecka, efter hvilken månaden fått sitt namn, låg på gränsen emellan båda månaderna. Under dessa förhållanden måste frågan om, till hvilken vecka namnet *passatus* o. s. v. ursprungligen hört, lämnas öppen; det ser likväl icke otroligt ut, att det från början betecknat adventsveckan.

47. 19—25 nov.: A. *Kadai*, tydligen hemtadt från namnet på **Katarinadagen**, 25 nov.: C. *Kadarismäs* *Päivi*.

48. 26 nov.—2 dec.: A. *Anteras*. **Andersdagen**, 30 nov.: B. *Andreas*; C. *Andersmäs* *päivi*, c. *Andres Mäs* *päivi*.

49. 3—9 dec.: A. *Anna*, efter **Annadagen**, 9 dec. **Barbaradagen**, 4 dec.: C. *Barbrupäivi*. **Nikolaidagen**, 6 dec.: C. *Nickalapäivi*.

50. 10—16 dec.: A. *Lussi*, efter **Luciadagen**, 13 dec.: C. *Lussi-mäszo*.

51. 17—23 dec.: A. *Thomo*, efter **Tomasdagen**, 21 dec.: B. *Thomas*; C. *Thomasmäs* *päivi*, c. *Thuomas Mäs* *päivi*.

52. 24—31 dec.: A. *Jaulo-wacko*, julveckan. **Julaftonen**, 24 dec.: *ruöhtta*, *struota*, *ruotta*, *ruöhtta-ēhkēd* o. s. v., en mängd dylika namnformer hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 277 (*ēhkēd*, afton); DÜBEN, *Lappland* o. s. v., s. 221 o. f., anser, att ordet bör sammanställas med sv. *drott* (isl. *dróttinn*, herre), och QVIGSTAD, ibid., förmodar, att det är lånadt ur isl. *þrótt*, kraft, hvilket någon gång brukas som tillnamn åt Oden, men bägge dessa hypoteser måste väl anses som ganska osäkra; förf. har emellertid ingen bättre förklaring att föreslå. **Juldagen**, 25 dec.: B. *Joula peiwe*, C. *Jaula päivi*, G. *Joula-Peiwe*; en mängd andra former af samma ord anföras hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 203 o. f.; ordet är tydligen lånadt i gammal tid från de nordiska språken; på grund af en del språkliga skäl, för hvilka det här icke är platsen

att redogöra, vill man emellertid antaga, att ordet icke är inkommet direkt ur de nordiska språken, utan genom finskans förmedling (jfr WIKLUND: *Entwurf einer urlappischen lautlehre*, I, s. 37, Helsingfors 1896). **Annandag jul**, St Stefani dag, 26 dec.: B. 2. *peiwe*, G. *Stephan. p.* **Tredjedag jul**, Johannes Evangelistens dag, 27 dec.: B. *Johann. peiwe*. **Fjärdedag jul**, 28 dec., utmärkes äfven särskildt i B. såsom 4. *peiwe*.

De rörliga högtidernas namn äro i lapskan lånade från de nordiska språken eller från finskan:

Fastan: *fasto*; flere former af samma namn anföras hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 146. Hos de ryska lapparne kallas den blott »helg», *passe*. Ett egendomligt namn på **fastlagssöndagen**, är hos IV¹ *saitem-fasto*, af *saitet*, »taga sin begynnelse, gå in; säges om tiden; *Fasto saiti*, Fastan börjar»; eljest kallas den, direkt öfversatt från svenskan, IV *fasto ailekes* eller IX *fastosodnabæivve* eller, med inflytande från finskan, IX *fastolaskasj-sodnabæivve*, jfr finska *laskiais-sunnuntai*.

Palmsöndagen heter, direkt öfversatt, V *palm-ailek* eller VIII *palmesodnubæivve*.

Långfredagen: IV *kukkes-perjedag*, V *Lange-Perj.*, VIII *gukkis-bærjadak* (direkt öfversättning).

Påskan heter antingen med ett ur de nordiska språken hemtadt namn *baisko* eller *pasku* o. s. v. (QVIGSTAD, anf. arb., s. 99) eller med ett finskt namn I *biäsz*, IV *piüssats*, *pässats*, V *Pjäs. Peiwe* (påskdagen), VIII, IX *bæssatjak*, ur finska *pääsiäinen* (hvilket namn är härledt ur verbet *päästä*, slippa, och altså har afseende å fastans slut). De ryska lapparne ha egendomliga namn på påskdagarna; den första påskdagen kalla de nämligen *adtj-piejv*, »fars dag», den andra *ienn-piejv*, »mors dag», och den tredje *rist-adtje-piejv*, »guffars dag». Huru dessa namn uppkommit, är obekant. Ryssarne kalla påskdagen *velikij denj*, »den stora dagen» (eller *pasha*).

Kristi himmelsfärdsdag heter i V *A. Tuores-d.*, »den heliga torsdagen» (*Ailes Tuoresdag*), en öfversättning af ett äfven i de nordiska språken förekommande namn på denna dag: isl. *helgi þórsdagur*, o. s. v.

¹ De romerska siffrornas betydelse se ofvan s. 5 o. f.

Pingsten heter antingen med ett ur de nordiska språken lånadt namn *binstek*, *pinistahka*, *pingelespeive* o. s. v. (flere former af detta ord anföras hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 107) eller också med ett finskt ord VIII, IX *helludak*, ur finska *heluntai*, som af AHLQVIST: *De vestfinska språkens kulturord*, s. 230, anses vara kommet ur sv. *helgeandsdag*.

Veckodagarnas namn äro vanligen hemtade från skandinaverna, delvis dock från finskan och hos de ryska lapparne från ryssarne. Sålunda är först och främst namnet på begreppet **hvardag** finskt: norsklapska *argga*, lulelapska *areka*, o. s. v., ur finska *arki*, hvilket ord synes vara genuint finskt.

Helgdag heter antingen med ett i mycket aflägsen tid från skandinaverna lånadt namn *ailek*, *ailekes* o. s. v. (flere former hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 85) eller också med ett finskt ord: norsklapska *basse*, lulelapska *passē*, o. s. v., ur det genuint finska ordet *pyhä*, helig; helg.

Söndagen benämnes antingen med samma ord som helgdagen eller också med *sodnabæivve*, *sodnopeive* o. s. v. (flere former hos QVIGSTAD, anf. arb., s. 310; *bæivve*, *peive*, dag), hvilket ord inkommit ur de nordiska språken (isl. *sunnudagr*) möjligen genom finsk förmedling (finska *sunnuntai*). De af QVIGSTAD anförda formerna *sundäk*, *sundak* härstamma tydligen från nynorska *sundag*.

Måndagen heter med ett från skandinaverna lånadt ord *mannodak* (m. fl. former; QVIGSTAD, s. 231 f.); ett annat namn är norsklapska *vuos-argga*, rysklapska *vüss-ark*, »den första hvardagen», en öfversättning af det finska *ensi arki*; de ryska lapparne ha äfven ett namn *niettele-älk*, »veckans början».

Tisdagen heter med ett nordiskt ord *distak*, *tistahka* o. s. v. (se QVIGSTAD, s. 131); ett annat namn är norsklapska *mangeb-arga*, rysklapska *mājeb ark*, *nump-ark*, »den andra l. senare hvardagen», öfversatt från det finska *toinen arki*; det rysklapska *vioftirnehke* är hemtadt från det ryska *ftornik*.

Onsdagen heter på norsklapska *gaskavakko*, lulelapska *kaskavahkkū*, o. s. v., »midtvecka», hvilket är en öfversättning antingen af det

nordiska *miðvikudagr* eller af det finska *keskiviikko*; de ryska lapparne kalla onsdagen *sierit*, *seareð*, hvilket är lånadt ur ryska *sreda*.

Torsdagen har ett från skandinaverna lånadt namn *duorastak*, *tuörastahka* o. s. v. (flere former hos QVIGSTAD, s. 140); de ryska lapparne kalla den dock *njealjant pieje*, »den fjärde dagen», eller också *tjetvierit*, ur ryska *tjetverg*.

Fredagens namn *bærjadak*, *perjetak* o. s. v. (QVIGSTAD, s. 122 o. f.) är, såsom en del språkliga egendomligheter visa, icke lånadt direkt ifrån de nordiska språken, utan närmast från det finska *perjantai* (jfr WIKLUND, anf. arb., s. 34); ett annat namn är *fasto-bæivve* (QVIGSTAD, s. 146), en öfversättning af det fornnordiska *föstudagr*, fredag, egentligen »fastedag»; Kalfjord *fast-duöhhkē* är svårbegripligt; de ryska lapparne ha lånadt det ryska *pjatnitsa* under formen *pietnehtse*.

Lördagen heter *lavurdak*, *lavardak*, *lavotak* o. s. v. (en mängd former anförda hos QVIGSTAD, s. 214), hvilket namn är af nordisk upprinnelse; de ryska lapparne ha ett ryskt namn på lördagen: *sūbit*, *sūvet*, af ryska *subbota*.

Något allmännare användt ord för begreppet *dygn* ha lapparne, lika litet som de flesta andra af de finsk-ugriska folken, utvecklat. De nöja sig i stället med omskrifningar sådana som det hos LINDAHL och ÖHRLING förekommande *peiwe akten ijain*, »en dag tillika med en natt». STOCKFLETH och FRIIS ha likväl ett ord *birralm-bæivve*, *dygn*, hvilket FRIIS vill förklara som ett *birra alme bæivve*, hvilket skulle betyda ungefär »den tid, under hvilken solen går ett slag rundt om himmelen»; om denna förklaring är möjlig, må dock lämnas därhän.

Dagen har samma namn som solen: norsklapska *bæivve*, lulelapska *peiēvē*, o. s. v., hvilket ord är finsk-ugriskt.

Natt, **morgon** och **afton** ha likaledes inhemska namn: norsklapska *igja*, *iðed*, *æked*, lulelapska *idja*, *itiet*, *iehkēt*, o. s. v. Morgongryningen, skymningen, middagen, midnatten och andra dylika mindre tidsafsnitt ha äfven inhemska namn, hvilka här icke behöfva närmare omtalas.

Timmens namn är nordiskt och torde väl först i senare tid ha kommit till lapparne: *dibmo*, *tima* o. s. v. (QVIGSTAD, s. 128). Minuter och sekunder ha de flesta lappar alt fortfarande mycket liten

reda på; de nöja sig då i stället med att tala om en stund, hvilket uttryckes både med inhemska och lånta ord (t. ex.: *stõnta* o. s. v. = stund, QVIGSTAD, s. 324).

Såsom hjälpmedel för tideräkningen begagna sig lapparne i våra dagar af vanliga **almanackor**, utgifna på lapska språket. Den första lapska almanackan (efter Torne horisont) utkom år 1795. Alt ifrån detta år ha sedermera almanackor på lapska språket regelbundet utgivits i Sverige. (I Norge, Finland och Ryssland utkomma inga dylika.) De ha i det stora hela samma utseende och innehåll som de vanliga svenska almanackorna; den förnämsta olikheten är den, att af obekant anledning datumtalen ännu i dag äfven angifvas efter den gamla stilen. En af de svenska lapparne mycket känd och använd kalender fins i slutet af HÖGSTRÖMS katekes, hvilken utkommit i en mängd upplagor. Den samma innehåller på tolf sidor de tolf månaderna, och alla mera anmärkningsvärda dagar äro anmärkta, hvar och en på sitt ställe. I föreliggande uppsats har hänsyn äfven tagits till denna kalender.

I forna tider begagnade sig lapparne i stället af **runstafvar**, inrättade i hufvudsak på samma sätt som de hos skandinaverna brukliga; ifrån skandinaverna ha lapparne naturligtvis också lånat hela redskapet i fråga. Att ingå närmare på dessa kalendrars anordning skulle emellertid här föra oss för långt; närmast skulle ju också en sådan beskrifning höra in under en framställning af äfven de skandinaviska runstafvarnas anordning och egendomligheter. Vi hänvisa således den härför intresserade läsaren till en intressant uppsats af EIRÍKR MAGNÜSSON: *An early Runic Calendar, found in Lapland, 1866*, Cambridge 1877, i hvilken göres noggrann reda för en gammal lapsk runkalender, ristad på sex skifvor af renhorn. Vi vilja här endast påpeka den ofvan s. 8 meddelade uppgiften hos HÖGSTRÖM angående årets tretton månader på lapparnes runstafvar, äfvensom aftrycka följande anteckning af MATH. STEUCHIUS i manuskriptet D 63 på Kungl. biblioteket i Stockholm:

»Deras runstaf är sålunda formerat, som iag har sedt honom. 8 stycken ben släta tälde, så länge som det längste fingret på en

mans hand, binda de tilsammans med en trå, som går igenom twenne hål, bårade på både änderna, att man kan wända det ena benskiifwan efter den andra som man will, och dock äro de sammanbundne, att den ene intet skal skilias ifrån den andra, eller komma i en annan ordning. Uppå den fremste stafwen på den sijdan som aldraförst kommer att besees, äro anteknade dagarna i weckorne, effter de characterer, som auctor här uppsätter. Dock är uti charactererne en åtskilnad som endeles förorsakas af dem som utskiära stafwen: på den andra sijdan äro utskurne fästerne som de löpa i året, ock weckorne der hos. De draga på benskiifwan twenne rader sålunda: — — [bild] inom raderna stå, som iag tycker dagarnas characterer; men utom festernes, som iag har här afripta låtit effter den som iag har hos mig. Ock så continuera de sina signa till åretz ända. Iag frågade en ock annan om desze characterers bemärkelser ordenteligen; men de wijste intet gifwa mig här om någon wisz berättelse.»

De i handskriften afritade tecknen för vissa högtidsdagar, som STEUCHIUS här omtalar, synas hafva följande betydelser: teeknet för 1 jan., *nyårsdagen* ? (ser ut som ett kors med två tvärträn och mellan dessa på ena sidan två uppåtböjda streck); 6 jan., *trettondagen* ?; 13 jan., *tjugondedagen* ? (två snedställda streck tvärtöfver stafven); 25 jan., *Pauli dag* ?; 2 febr., *kyndelsmässan*, en armstake med fem ljus; 24 febr., *Mattiasdagen*, ett skepp; 25 mars, *Marie bebådelsedag*, en krona; 14 april, *Tiburtii dag*, ett träd, äfvensom ett annat tecken, som möjligen skall föreställa en fogel; 1 maj, *valborgsmässan*, en gök; 3 maj, *korsmässa*, ett kors; 18 maj, *Eriksdagen*, en fisk; 12 juni, *Eskilsdagen* ?; 18 juni, *Henriksdagen* ? (ett kors med en triangel i spetsen); 24 juni, *midsommardagen* ?; 29 juni, *Petri dag* ?; 2 juli, *Marie besökelses dag*, en krona; 13 juli, *Kasca Kässi* ?; 22 juli, *(Maria) Magdalena* ?; 25 juli, *Jacobusdagen* ?; 29 juli, *Olofsdagen*, en yxa; 10 aug., *Larsdagen*, ett halster; 24 aug., *Bartolomeidagen*, en knif; 8 sept., *mormässa*, en krona; 14 sept., *korsmässa*, ett kors; 21 sept., *Matteusdagen*, en yxa; 29 sept., *Mikaelidagen* ?; 7 okt., *Birgittadagen*, en karda??; 14 okt., *Calixtusdagen*, ett träd; 28 okt., *Simon Judæ dag*, en härf; 1 nov., *allhelgonadag*,

en fogel; 10 nov., *Mårten Luthers dag*, ett svin; 25 nov., *Katarina-dagen*, ett horn; 30 nov., *Andersdagen*, en nyckel; 4 dec., *Barbaradagen* ?; 6 dec., *Nikolaidagen*, en pilbåge; 13 dec., *Luciadagen*, ett ljus eller kanske hällre en fackla; 21 dec., *Thomasdagen*, en yxa; 25 dec., *juldagen*, ett träd (grenljus?). Tecknen för de olika veckodagarna äro i handskriften mycket vanställda; i ännu mera korrumpierad form förekomma de i S 165 Uppsala universitetsbibliotek.

Liksom hela inrättningen af den lapska runstafven otvetydigt visar, att lapparne lånat den samma från de nordiska folken, likaså är äfven namnet på den samma tydligen lånadt från skandinaverna. Den heter i olika dialekter *rim*, *rima*, *rime*, *rimu* (QVIGSTAD, anf. arb., s. 265), hvilket namn härstammar från det nordiska ordet *primstaf*, »runkalender».

KARL BERNHARD WIKLUND.

